

עודכן ב- 19/08/2003 04:18

אנתולוגיה ב-100 אצבעות

"פסנתרין" - מבחר מוסיקה ישראלית לפסנתר

מאת חגי חיטרון

72 יצירות מאת 56 מלחינים מונה האנתולוגיה החדשה "פסנתרין", אוסף יחיד במינו הסוקר את תולדות המוסיקה הישראלית לפסנתר משנות ה-20 של המאה הקודמת ועד שנות ה-90 שלה. מטבע הדברים כרוכים במבצע שמות רבים, ובראשם מניין פסנתרנים: ליאורה זיו-לי, אלן שטרנפילד, חרות ישראלי, אורה רותם-נלקן, מיכל טל, אסתרית בלצן, תומר לב, נטשה טדסון, אלון גולדשטיין ויובל אדמוני.

כל ההקלטות נעשו באולם האקדמיה למוסיקה בירושלים, באותו פסנתר. נקבע שמונה מן המבצעים יכבדו לבדם בדיסק שלם ובכך ניתן להם פיצוי על מאמצים שהשקיעו ללא תגמול כספי. מלאכת ההקלטה הסתיימה ברובה כבר ב-1996, אך הוצאת האנתולוגיה לאור התעכבה גם מסיבות ארגוניות, וגם מחמת הקפדה יתרה של המלחינים על עריכת המוצר המוגמר. בין הנושאים בהשלמת המשימה: ראשי איגוד הקומפוזיטורים מנחם צור ורון וידברג.

שרשרת ארוכה ומרתקת

בחירת היצירות ללקט, אומר הפרופ' יהואש הירשברג, אשר עזר בבחירת היצירות של התקופה המוקדמת, נעשתה בהליכי התייעצות מורכבים. השתתפו בכך גם העורכים, גם המלחינים וגם הפסנתרנים. בסופו של דבר פורשת האנתולוגיה, שהכנתה נמשכה (בהפסקות) כעשר שנים, שרשרת מרתקת. ראשיתה ביואל אנגל, המשכה בפאול בן-חיים, מנחם אבידום ואלכסנדר אוריה בוסקוביץ', וסופה בגיל שוחט.

במגוון רחב כזה מסוכן להציב הכללות, אך אפשר לומר כי המוסיקה הישראלית לפסנתר במאה ה-20 צעדה בקו מקביל למדי למהלכיה של המוסיקה האירופית בתחום זה. במוסיקה הישראלית לפסנתר שורר פלורליזם: בין עשרות היוצרים יש אחדים שנטו להיעזר באוצרות פולקלוריים ולעצב סגנון ישראלי או יהודי, אחרים נמשכו להבלטת היסוד הנקישתי, אחרים המשיכו לכתוב מוסיקה אירופית. היו גם שניים שלושה מלחינים המתוארים כ"אוונגרדיסטים קשים".

הפסנתר אינו כלי טיפוסי בתחום המוסיקה המתוגנת באפיון פופולרי כ"מודרנית", אך להכללה זו יש הפרכות רבות, מברטוק ופרוקופייב ועד שטוקהאוזן וליגטי. גם יוצרים שהפסנתר לא עמד במוקד השראתם לא הזניחו את הכלי לחלוטין; מעמדו נשמר גם משום שבלים מודים באקדמיות הוא מקצוע מועדף, גם משום שהוא אמצעי בשימושם של המלחינים עצמם תוך כדי עבודה, וגם בזכות הנוחות הארגונית - זמינותם התמידית של נגנים בעלי רמה.

התבססותו של הפסנתר בחיי המוסיקה בארץ ישראל, מעיר הירשברג, לא היתה מובנת מאליה בשחר ימי היישוב. אפילו במושבות הוותיקות נתפשו בתחילה לימודי נגינה בפסנתר כניגוד סמלי לתרבות העבודה וליהדות החלוצית החדשה. נחמה בלקינד, מהמשפחה הביל"וית המפורסמת, סיפרה פעם להירשברג כי כאשר הלכה לשיעורי פסנתר בראשון לציון, בתחילת המאה, נהגה להסתיר את התווים היטב פן ילעגו לה.

אילו הן שלוש היצירות הישראליות החשובות ביותר ברפרטואר הפסנתרני? הירשברג מצביע מיד על שתיים: "סויטה שמית" של בוסקוביץ' (באנתולוגיה מנגנת ליאורה

2

זיו-לי גרסה שערך המלחין ב-1948), והסונטה של בן-חיים מ-1954.

עוד מדגיש הירשברג כי בחיי המוסיקה בארץ בולטת בעשרות השנים האחרונות קבוצה של מבצעים מצוינים המקדישים עצמם ליצירות ישראליות, ובולטת במסורת זו היתה שרה פוקסון-היימן המנוחה. "האנתולוגיה מציגה רמה משודרגת של ביצוע", אומר הירשברג. "כאשר מאזינים ל'סוויטה השמית' של בוסקוביץ' בידיה של ליאורה זיו-לי, מתגלה היצירה - שכבר הוקלטה פעמים אחדות - במלוא גדולתה".

נוסטלגיה לימי תום

בדיסק מס' 1 מנגנת ליאורה זיו-לי יצירות מאת אנגל, בן חיים, אבידום, יעקבי ובוסקוביץ'. כולן חוברו לפני קום המדינה, רובן קליטות, נגישות, נעימות לאוזן ובעלות תווי היכר מקומיים. מוסיקה של ארץ ישראל הציונית, שמקרינה (כיום) נוסטלגיה והיזכרות בימי תום שלא ישובו. הקטעים של אנגל (יליד 1868) הם מוסיקה יהודית-עממית מעובדת, דוגמה המעידה על מפעלו ההיסטורי בכינוס הפולקלור היהודי המזרח-אירופי; הקטעים אופוס 34 של בן-חיים הם גישוש מקסים של מלחין אירופאי מובהק החוקר אפשרויות התחברות למזרח; שתי הסונטיות של מנחם אבידום הן מלאכת מחשבת של עדינות בהשפעה צרפתית עם פשטות מתוחכמת; ו"שבע הזוטות" של חנוך (היינריך יעקבי) הן מוסיקה גרמנית מובהקת, במורשת הינדמית.

שיאו של הדיסק הוא "סוויטה שמית" של בוסקוביץ', שההאזנה לה דומה לצפייה בסרט היסטורי מרגש. יצירה זו היא סמל של חזון ההשתלבות האירופית, מתוך אחבה, בסביבה מדברית צרובת שמש, לרבות ניסיון לחקות בפסנתר צלילי כלי פריטה, כמו עוד. המלחין עצמו כתב: לכאורה מדובר במוסיקה עממית אקסטרורטרית, אולם למעשה זה פולקלור מדומה, שהרי אין ביצירה שום ציטטות מלודיות או ריתמיות. המוסיקולוג יהואש הירשברג מכנה את הסוויטה השמית: "ניסיון נועז לגיבוש סגנון ים תיכוני שמקורו בחברה היהודית המתחדשת בארץ ישראל".

והערה על ההיבט הגרפי של האלבום: תשעת התקליטורים דחוסים לתוך קופסה שכל כותרותיה מודפסות אנגלית בלבד (מן הסתם מתוך כוונה להשתמש באנתולוגיה ככרטיס ביקור למוסיקה ישראלית, בארצות נכר); חשוב מזה: בחוברות (אחת לכל דיסק) לא מוצג קישור ידיוותי למאזין בין מספרה הסידורי של הרצועה ובין הפרק המנוגן. מי שירצה למצוא למשל את פרק הקפריצ'ו של בן חיים (מתוך חמישה קטעים אופוס 34), יצטרך לעשות זאת בדרך של ספירה, וימצא כי עליו לדלג אל רצועה מס' 9 (מבין רצועות מס' 7 עד מס' 11).

"פסנתרין" - מבחר מוסיקה ישראלית לפסנתר מכוונת בתשעה תקליטורים. הוצאה לאור: איגוד הקומפוזיטורים. יוזמה ותיאום צליל: המלחין ארי בן-שבתאי. הפקה בפועל: גילה פלאם ואסנת גולדפרב ארז'ואן. הפצה: משרדי האיגוד, דרך פ"ת 55 תל אביב. מחיר: 50 שקל לדיסק בודד, 300 שקל לאוסף שלם.

כל הזכויות שמורות לעיתון הארץ (c) 2003

סגור חלון